

Σχεδόν μισό αιώνα αργότερα, η οποιαδήποτε ιστορική αποτίμηση έχει την πολυτέλεια να γίνει με μεγαλύτερη ακρίβεια, με περισσότερη νηφαλιότητα. Το στρατιωτικό πραξικόπημα και η επταετής δικτατορία που προέκυψε το '67, ασφαλώς και δεν ήταν ένα ανεξάρτητο γεγονός. Γεννήθηκε μέσα από διαδικασίες.

Ερευνώντας σήμερα, στην τεσσαρακοστή όγδοη πια «επέτειο», τόσο τη διαδικασία, όσο και το γεγονός, μπορεί να φθάσουμε σε σκέψεις που, εκ των πραγμάτων, δεν είχαμε τη δύναμη να φτάναμε πριν από λίγα ή πολλά χρόνια. Κυρίως, διότι είναι οι εξελίξεις, που επανατοποθετούν τα συμβάντα. Στην Ελλάδα του 2015 λοιπόν, στον τόπο των Μνημονίων, της πιθανής χρεοκοπίας, της επανεμφάνισης του αυγού του φιδιού, της ανεργίας, της απάνθρωπης αποτυχημένης λιτότητας, και της πλήρους απογοήτευσης, η 21

Απριλίου έρχεται να αποτιμηθεί εκ νέου.

Εν αρχή, οι νοσταλγοί. Όλοι εκείνοι που είχαν θεωρήσει δεδομένη την αποτυχία του κοινοβουλευτισμού. Που έκαναν λόγο για φαυλοκρατία, που εκτιμούσαν ότι οι «καθαρές» διαθέσεις μερικών αξιωματικών ήταν αρκετές για να διαμορφώσουν μια δίκαιη μορφή εξουσίας. Πατριωτισμός, συντηρητισμός, αντικομμουνισμός ολίγη από υποκρισία ήταν τα κύρια συστατικά της ιδεολογίας, απότοκα και αυτά της εμφύλιας περιπέτειας.

«**Φιλήσυχτοι**» και φανατικοί συμπορεύτηκαν από φόβο, από άγνοια, αλλά και από άποψη. Όλοι αυτοί, όσοι τέλος πάντων βρίσκονται εν ζωή, έχουν λόγους να νοσταλγούν. Διότι αυτό που, ανάμεσα στα άλλα άλλα, κόμισε η «επταετία», το τρίπτυχο «ησυχία, τάξις, ασφάλεια» προφανώς δεν υπάρχει. Κατά πάσα πιθανότητα δεν υπήρξε ποτέ, μα τώρα είναι πιο ορατό. Ο θρίαμβος του μικροαστισμού, που περιέφερε το καθεστώς ως κυρίαρχο ιδεολογικό περίβλημα, το πνίξιμο κάθε σχεδόν μορφής ενδιαφέρουσας τέχνης, η επιβολή του πομπώδους «κίτς», η αθηής λογοκρισία, η στείρα στρατοκρατία και η απουσία ενός στοιχειώδους πολιτικού λόγου ήταν οι πυλώνες των δικτατόρων.

Η πληθώρα του οπτικοαστικού υλικού της εποχής δεν μας βάζει, τα πρώτα τουλάχιστον δυό χρόνια, σε ένα μαζικό αντικαθεστωτικό κλίμα. Υπήρχαν τμήματα πληθυσμού ικανοποιημένα. Οι υποδοχές των πρωτεργατών στην επαρχία, όσο οργανώμενες και να ήταν, οι τόσο κακόγουστες εορτές του Παναθηναϊκού σταδίου το μαρτυρούν. Έτσι η άποψη περί αποτυχίας των κοινοβουλευτικών λύσεων, προφανώς οπλίζει τους νοσταλγούς με απλοϊκά επιχειρήματα. Ταυτόχρονα η σωρεία των οικονομικών σκανδάλων, που πλήττουν το Δημοκρατικό πολίτευμα τους δίνει ευκαιρίες κριτικής και στο ηθικό επίπεδο.

Στην απέναντι όχθη, βρίσκονται οι αντίπαλοι του καθεστώτος, οι οποίοι κάνοντας τότε την όποια κίνησή τους, δεν πρέπει να κατηγορηθούν ότι είχαν ευθύς εξ' αρχής την επιθυμία «ρευστοποίησης» του αγώνα τους. Προέκυψε στο μέλλον, και όχι για όλους. Δεν μεταμορφώθηκαν όλοι σε δημόσια πρόσωπα, βουλευτές, υπουργούς. Αντίθετα υπήρξαν πάρα πολλοί που όχι μόνον απείχαν από κάθε αξίωμα, αλλά κακοποιήθηκαν και συνετρίβησαν κυριολεκτικά και μεταφορικά. Αυτά ήταν τα θύματα. Τριάντα ένα μόλις χρόνια μετά την 4η Αυγούστου, ούτε είκοσι ύστερα από τη λήξη του εμφυλίου, η επόμενη γενιά πολιτών γνώριζε άλλο ένα κύμα διώξεων, φυλακίσεων, εκτοπίσεων, βίας και περιθωριοποίησης. Αρκετοί, από αυτούς, όχι για ότι έκαναν, αλλά για αυτό που πίστευαν. Αυτό ήταν ένα από τα δείγματα της μονολιθικότητας, της ακαμψίας, του φανατισμού και τελικά της αδυναμίας του καθεστώτος.

Η επταετία δεν κατέρρευσε από την μαζική αντίσταση του πληθυσμού, εξ ' άλλου μετά την εξέγερση του Πολυτεχνείου το καθεστώς είχε πάλι σκληρύνει τη στάση του, αλλά τι επιχειρήματα μπορούν να υπάρξουν ώστε να το απαλλάξουν από το πιο οφθαλμοφανές του σφάλμα. Της αποτυχίας του εκεί, όπου υποτίθεται είχε ισχύ και ειδικότητα. Στο εθνικό και στο στρατιωτικό τμήμα. Η απόσυρση της Ελληνικής μεραρχίας από την Κύπρο πριν το τέλος του '67, το πραξικόπημα στην Μεγαλόνησο τον Ιούλιο του '74, η αδυναμία υπεράσπισης του Ελλαδικού χώρου, το φιάσκο της επιστράτευσης, η απίστευτη, για στρατιωτικούς, ανυπαρξία τους την ώρα της κρίσης, τον κρίσιμο εκείνο Ιούλιο, η αίσθηση της άτακτης φυγής από τις ευθύνες τους, ήταν το πιο βαρύ τραύμα που χρεώθηκε το στράτευμα από την περιπέτεια της επταετίας. Οι δικαιολογίες περί του διπλού ρόλου των Αμερικάνων, της παγίδευσης του ισχυρού, αλλά παρασκηνακά κινούμενου, επικεφαλής του καθεστώτος, είναι μόνον για εσωτερική κατανάλωση. Αν ένας επιτυχημένος συνομώτης, δεν έχει την ικανότητα να αντιμετωπίσει αυτές τις

περιπτώσεις, οδηγείται σε τέτοια αποτελέσματα. Τελικά ο χαρακτηρισμός του προκατόχου του (

...ο Μίμης είναι Αρσακείας

), ίσως να μην ήταν τόσο άστοχος.

Το κληροδότημα της επταετίας ήταν οι ατιμώρητοι βασανιστές, ήταν η πολιτική γελοιότητα των συνωμοτών που κατέλυσαν το όποιο συνταγματικό πολίτευμα, η απίστευτη κακογουστιά, ο αχαρακτήριστος συντηρητισμός και ο άρρωστος μικροαστισμός που κόμισε, αντάμα με τα εμβατήρια και τα διατάγματά της. Συνεπώς, λογικά εκφράζεται η άποψη ότι αν οι βασανιστές είχαν τιμωρηθεί αρμοδίως, η 17 Ν δεν θα είχε αιτία ύπαρξης με ότι αυτό σημαίνει. Με την ίδια ακριβώς λογική, αν είχαν τιμωρηθεί οι δοσίλογοι ίσως να μην είχαμε φτάσει στο Δεκέμβρη ή πολύ περισσότερο στο δεύτερο γύρο.

Το κληροδότημα της επταετίας, ήταν και η προετοιμασία για τα επόμενα σκαλοπάτια.

Ήταν οι προσδοκίες της μεταπολίτευσης που δεν ζήσαμε ποτέ. Για την «αλλαγή» που μεταλλάχτηκε σε φτηνή συνθηματολογία και ακριβά σκάνδαλα, για τον "εφιάλτη" που επέστρεψε και κυβέρνησε ως «φιλελεύθερος». Αλλά και για τους «εκσυγχρονιστές» που πραγμάτωσαν το «ευρωπαϊκό όνειρο». Μα και για όσους πρόλαβαν να εγκαταλείψουν το κράτος αφού το «επανίδρυσαν» και βέβαια για εκείνους που διακήρυξαν εσχάτως ότι «Λεφτά υπάρχουν», ή ακόμα χειρότερα για όσους η εξουσία τους έδωσε το δικαίωμα να μεταπηδούν με χάρη από το αντιμνημονιακό, στο μνημονιακό στρατόπεδο, όπως ο δυσέγγονός της Πηνελόπης Δ.

Όσοι όμως βασανίστηκαν στα μπουντρούμια της Μπουμπουλίνας και της Ε.Σ.Α., όσοι φυλακίστηκαν στα κελιά του Αβέρωφ και του Ωρωπού, όσοι εξευτελίστηκαν στα αστυνομικά τμήματα και στους δρόμους, όσοι αντέταξαν τη διαφωνία τους, ύψωσαν το παράστημα τους, ξόδεψαν καριέρα, ριψοκινδύνευσαν ότι είχαν και στα ύστερα χρόνια δεν διεκδίκησαν οτιδήποτε που θα εξαργύρωνε την προσφορά τους, το τίμημα της σημερινής εικόνας είναι ακόμα υψηλότερο. Ο αγώνας (τους) δεν δικαιώθηκε ποτέ, ενώ η αθλιότητα, η

ευτέλεια, ο ξεπεσμός της 21ης δεν ήταν παρά ο προθάλαμος του σήμερα. Προχείρως αναφέρω το παράδειγμα του προσφάτως αποθανόντος Χρήστου Ρεκλείτη, κυρίως διότι δεν θυμάμαι ποτέ να εμπλέκεται σε διαδικασία ρευστοποίησης των βασανιστηρίων που υπέστη και των τεσσάρων ετών που σπατάλησε στα σωφρονιστικά ιδρύματα του Αβέρωφ, του Κορυδαλού και της Αίγινας. Ασφαλώς υπάρχουν χιλιάδες ανώνυμοι που είτε «έφαγαν ψιλές» στα τμήματα ασφαλείας οπουδήποτε στην Ελλάδα, είτε κυριολεκτικά ισοπεδώθηκαν όπως ο Μουστακλής.

Όπως και να έχει, η τρέχουσα κατάσταση, με την ύφεση να κατατρώγει οικονομίες και ηθικό, με την ανεργία σε πρωτοφανή επίπεδα, μετά τα σκάνδαλα να σφυροκοπούν κάθε μέρα και μια έντονη μεν, δικαιολογημένη δε, αίσθηση προδοσίας που συντηρεί ο μέσος πολίτης τόσο απέναντι στους πολιτικούς, όσο και απέναντι στους «εταίρους Ευρωπαίους», δεν μπορεί να γεννήσει ούτε νοσταλγία, ούτε προσμονή σε μοντέλα επταετίας. Αλίμονο. Η επταετία, λειτούργησε και σαν ένα απαραίτητο ιστορικό σκαλοπάτι. Αναλυτικά:

Ήρθε προμελετημένα, σχεδιασμένα για συγκεκριμένους λόγους. Δεν πρόεκυψε.

Έδωσε άλλο ένα άλλοθι ύπαρξης αλλά και πάλης στην αριστερά, καθώς την αξάγνισε από όσα της καταμαρτυρούσαν.

Φόρτωσε με τύψεις τη συντηρητική παράταξη, διότι την ανέχτηκε.

Σκότωσε μια σημαντική πολιτισμική άνοιξη.

Μας γέμισε με έναν παρωχημένο επαρχιωτισμό, με έναν κακόμοιρο μικροαστισμό,

Δημιούργησε πλειάδα νέων ηρώων, αλλά και μια γενιά νέων πολιτευτών.

Παρέδωσε στην οικουμένη μια διχοτομημένη Κύπρο, που σχεδίαζαν οι «σύμμαχοι» από το '64 με το σχέδιο Ατσεσον.

Απεχώρησε, με τους πρωταγωνιστές της ηττημένους, ταπεινωμένους.

Ο ιστορικός της ρόλος ολοκληρώθηκε και απλόχερα μας προσφέρει πολύ υλικό για μνήμη, μελέτη, σκέψη, για συζήτηση. Θα την μνημονεύουμε κάθε

21

η

Απριλίου και θα ερευνούμε τη δυσάρεστη πολιτικά, κοινωνικά, στρατιωτικά, εθνικά μα χρήσιμη ιστορικά σκιά της

.

Ας μην παραβλέψουμε το γεγονός ότι προγραμματισμένες εκπομπές για την 48η επέτειο του πραξικοπήματος είχαν μόνον το κανάλι της Βουλής και η κρατική τηλεόραση. Δείγμα και αυτό μιας ευρύτερης αντίληψης, τόσο για την πρόσφατη ιστορία μας, όσο και για το επίπεδο των καναλιών, ιδιαίτερα αν συνειδητοποιήσουμε τι παίχτηκε την αποκαλούμενη και ως prime time, περίοδο.